

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 7, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 334.012.64

*Н. М. Пархоменко,
к. е. н., доц., головний науковий консультант,
Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України*

ІНТЕГРОВАНІСТЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*N. M. Parkhomenko,
PhD in Economics, assistant professor, chief scientific consultant,
The main scientific and expert Department of the Verkhovna Rada of Ukraine*

INTEGRATION OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMY

Досліджено європейський та американський досвід з підтримки малого та середнього підприємництва. Проаналізовано за даними Світового банку легкість ведення бізнесу в Україні та порівняно отриманні показники з іншими країнами світу. Визначено рівень розвитку малого та середнього підприємництва в регіонах та відповідно охарактеризовано головні перепони його становлення як впливової ринкової інституції.

European and American experience of support small and medium enterprise was studied in the article. According to the World Bank's ease of doing business in Ukraine was analyzed and obtaining indicators was compared with other countries. The level of development of small and medium enterprises in the regions was determined and thus characterized main barriers of its development as an influential market institution.

Ключові слова: підприємництво, малий та середній бізнес, регіональна економіка, перепони..

Keywords: entrepreneurship, small and medium business, regional economy, barriers.

Вступ. Мале та середнє підприємництво є вагомим рушійною силою економіки країни, яка не тільки дозволяє стабільно розвиватись в потрібному руслі, але й виступає у якості головного важеля боротьби з кризовими процесами, що відбуваються в країні. Такі форми підприємництва вже в усьому світі довели свою значущість, стали впливовими ринковими інституціями, бо саме малий та середній бізнес не тільки створює нові робочі місця, знижує соціальну напруженість серед населення, але й швидко реалізує інновації, акумулює прибуток та наповнює бюджет, забезпечує постійний економічний розвиток країни та багатство кожного з її регіонів.

Саме тому питанню розвитку малого та середнього підприємництва приділяється значна увага з боку різних об'єднань, зокрема науковці з Європи, Америки, азійських країн постійно проводять моніторинг їхнього становища: в яких умовах підприємства існують, скільки продукції та послуг надають, яку кількість населення забезпечують робочими місцями та як впливають на формування доданої вартості, валового регіонального продукту і т.д. Саме тому, нашій країні також слід долучитись до проведення такого моніторингу, який дозволить визначити, в яких умовах існують наші вітчизняні малі та середні підприємства та сформулювати відповідні рекомендації щодо формування стратегії їх подальшого розвитку, в тому числі на регіональному рівні.

Постановка мети. Дослідити європейський підхід до моніторингу середовища існування малого та середнього підприємництва, визначити в яких умовах функціонує наразі мале та середнє підприємництво в Україні та який вплив такого бізнес середовища на розвиток регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція України в міжнародну спільноту відбувається на політичному, економічному, фінансовому, соціальному та культурному рівнях. Такі інтеграційні процеси не оминували також мале та середнє підприємництво, яке тільки розпочало своє повноцінне становлення серед підприємств країни. Початковим етапом для перетворень та активізації їхньої діяльності слугували зміни на законодавчому рівні. Так, Законом України від 22.03.2012 № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» були встановлені нові визначення суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва, по-перше, втратив чинність Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва», по-друге, вносились зміни до Господарського кодексу України в частині 3, статті 53 [1] згідно європейських вимог до розподілу суб'єктів підприємництва (табл. 1).

Таблиця 1.
Розподіл суб'єктів підприємництва України

Підприємство	Кількість працюючих, осіб	Річний дохід, млн. євро	Річний баланс, млн. євро
Мікропідприємство	<10	<2	<2
Мале	<50	<10	<10
Середнє	<250	<50	<43

До прийняття даного Закону суб'єктами малого підприємництва визначались ті, в яких кількість працюючих не перевищувала 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації своєї продукції не перевищував 500 тис. євро, середніми – в яких кількість працюючих до 1000 осіб, а обсяг валового доходу становив 5 млн. євро. Тобто, поняття мікропідприємства взагалі було відсутнє, а розмежування між великим та середнім було майже в 950 осіб.

Новий сучасний розподіл значно покращив становище бізнесу, розробивши чіткі вимоги до його розмежування та збільшивши суму валового річного обороту, бо на сьогоднішній момент мікропідприємства та малі підприємства мають більші валові доходи, спричиненні значними коливаннями гривні до курсу євро. Зазначимо, що не в усіх країнах світу присутній такий розподіл суб'єктів підприємництва, зокрема беручи до уваги США відмітимо, що в них градація інша: вони розподіляють підприємництво за такою кількістю: від 0 до 99 працівників – підприємство вважається малим, від 100 до 499 – середнім, і більше 500 осіб працюючих надає право підприємству вважатись великим. Статистичні показники діяльності підприємництва у США [2] в 2012 році, дозволили визначити їх загальні результати (табл. 2).

Таблиця 2.
Показники діяльності підприємств США

	Кількість підприємств, од.	Кількість найманих працівників, осіб	Річний фонд заробітної плати(\$1000)
Загальна кількість підприємств, з них:	5 726 160	115 938 468	5 414 255 995
0-4 працівників	3 543 991	5 906 506	237 897 059
5-9 працівників	992 716	6 527 943	224 438 258
10-19 працівників	593 641	7 974 340	290 990 699
Менше 20 працівників	5 130 348	20 408 789	753 326 016
20-99 працівників	494 170	19 387 249	783 571 581
100-499 працівників	83 423	16 266 855	730 638 284
Менше 500 працівників	5 707 941	56 062 893	2 267 535 881
500 або більше працівників	18 219	59 875 575	3 146 720 114

Як бачимо, підприємництво в США значно відрізняється від європейського, адже американський уряд надає всебічну підтримку малому та середньому підприємництву. Процес створення та закриття бізнесу на стільки легкий, що кожен рік закривають свій власний бізнес приблизно 600 тис. осіб, а відкривають 700 тис. осіб. Створено відповідно спеціальне агентство АМБ (US Small Business Administration), яке надає підтримку не тільки консультативну, але і фінансову; дана агенція має в регіонах свої представництва у вигляді Центрів підприємництва (ЦП), що є не чим іншим як бізнес-центрами та бізнес-інкубаторами. ЦП створюють так званий науковий-кластер в регіоні: вони об'єднуються з провідними інститутами, великими бізнесом, громадськими організаціями та іншими інституційними структурами, задля однієї мети: допомога у розвитку малого підприємництва. Вони надають безкоштовні семінари молодим підприємцям, проводять тренінги для вже сталих підприємців, надають безвідсоткові кредити для створення власної справи, проводять конкурси на отримання грантів для відкриття своєї власної справи та багато іншого. Така плідна співпраця приносить вигоду не тільки малим підприємствам, але і даному науковому кластеру.

Європейська спільнота також долучилася до моделі підтримки малого та середнього підприємництва, а тому кожен рік провідними фахівцями проводяться моніторинги середовища існування бізнесу. Так, Європейська комісія [3] щорічно видає річний звіт з діяльності малого та середнього підприємництва («Annual Report on European SMEs»), дослідники коледжу Бебсон (Англія) проводять щорічно моніторинг [4] діяльності малого підприємництва («The Global Entrepreneurship Monitor»), Світовий Банк («World Bank – Doing business Report») досліджує легкість діяльності бізнесу у різних країнах світу за 10 показниками: відкриття бізнесу; отримання дозволів; забезпеченість електроенергією; реєстрація нерухомості; отримання кредиту; захист інвесторів; рівень податкового навантаження; міжнародна торгівля; виконавча дисципліна контрактних зобов'язань; кількість визнання неплатоспроможності підприємств [5].

Розглядаючи Україну за даними показниками можемо відмітити, що відбувається поступове підвищення рейтингу з легкості ведення бізнесу, оскільки у 2013 році країна займала 112 місце поміж 200, у 2014 році – 96 поміж 189, а вже у 2015 році – 83 місце. Це досить позитивна динаміка, бо дані зрушення показують, що відбувається поступовий розвиток підприємництва, покращуються умови його існування. Відповідно, за показником кількості необхідних процедур для відкриття бізнесу Україна покращила своє становище: у 2013-2014 році кількість необхідних процедур становила 6 та 21 день для відкриття, то вже у 2015 році – 4 процедури та 7 днів. При цьому це досить не поганий показник серед інших країн світу (рис.1).

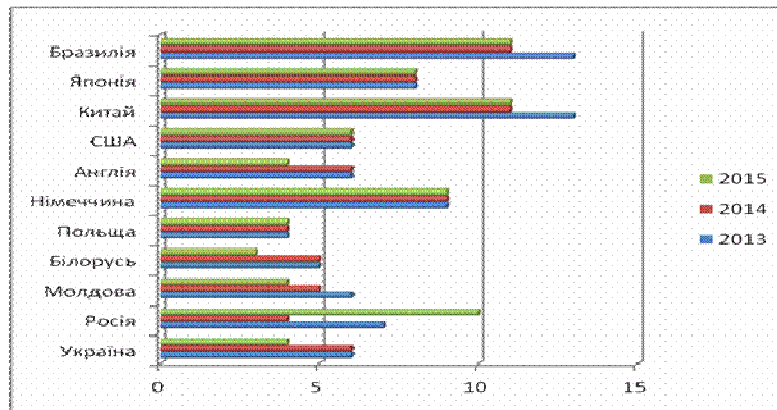

Рис. 1. Кількість необхідних процедур для відкриття МСП, один

Нами для дослідження та порівняння було обрано декілька країн: Молдова, Росія, Білорусь, Польща, Німеччина, Велика Британія, США, Китай, Японія та Бразилія. Окрім, кількості необхідних процедур для відкриття власного бізнесу було визначено вартість відкриття власної справи (рис.2).

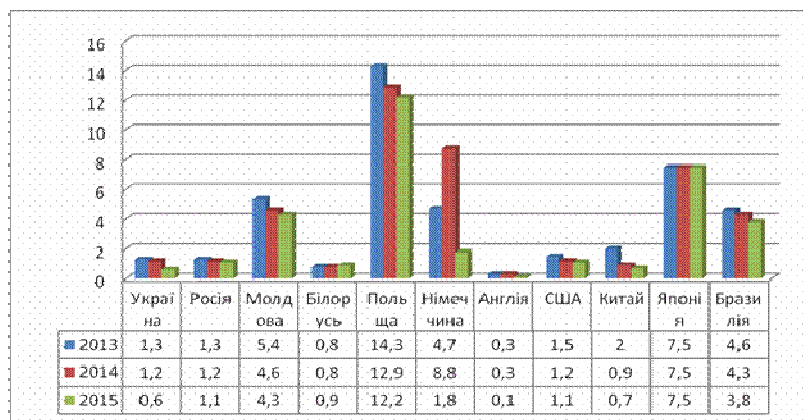

Рис. 2. Вартість відкриття власного підприємства, % від доходів населення

Україна в даному контексті займає досить не погані позиції, зокрема випереджаючи Польщу на 13% від доходів населення у 2013 році та на 11,6% від доходів населення у 2015 році. Найменшу вартість відкриття мають підприємства Англії: у 2013-2014 роках вона становила 0,3% від доходів населення, а вже у 2015 році – 0,1% від доходів населення.

За показником отримання дозволів Україна погіршила своє становище. У 2013 році вона займала 40 місце серед країн, у 2014 році – 70 місце, а вже у 2015 році – 140 місце, що спричинено великою вартістю ліцензій, дозволів, значним бюрократизмом з їх отримання.

Показник забезпеченості електроенергією покращився за 2013-2015 роки, але не вплинув позитивно на мале підприємництво, оскільки у 2013 році було необхідно 277 днів та вартістю 178% від доходів населення для повного забезпечення ресурсами, то вже у 2015 році – 263 дні та вартістю 796% від доходів населення. Підвищення вартості зумовлено підвищенням цін на тарифи, зменшенням кількості поставників електроенергії, нафти, газу, що вплинуло на підвищення витрат малого та середнього підприємництва, а відповідно і до підняття рівня собівартості виробленої продукції/наданих послуг.

Понизився рейтинг за показником отримання кредитів. У 2013 році - 13 місце, у 2014 році – 17 місце, а в 2015 році – 19 місце серед 189 країн (рис.3).

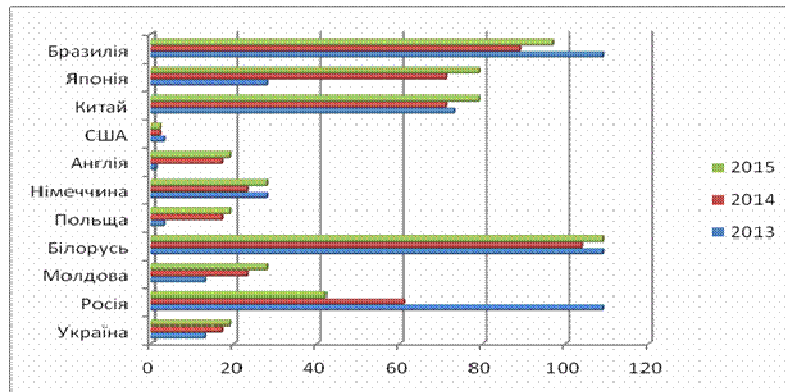

Рис. 3. Легкість отримання підприємствами кредитів, ранг

Покращилися такі показники, як: захист інвесторів та рівень податкового навантаження для підприємств. У 2013 році, за захистом інвесторів Україна посідала 128 місце, а за податковим навантаженням – 164 місце, то у 2015 році – 107 та 98 місце відповідно. Позитивна тенденція дозволяє відмітити покращення рівня захищеності контрактів для іноземних інвесторів, а також зниження рівня податкового навантаження через проведення низки відповідних реформ, що мали на меті покращити становище малого та середнього підприємництва.

За валовим національним доходом на душу населення у 2015 році Україна займає 10-е місце (серед обраних країн для дослідження) з показником 3560 доларів на душу населення, випереджаючи лише на 1010 доларів Молдову, яка займає 11 місце. Найкращий показник у США, на другому місці знаходиться Німеччина, а на третьому – Англія.

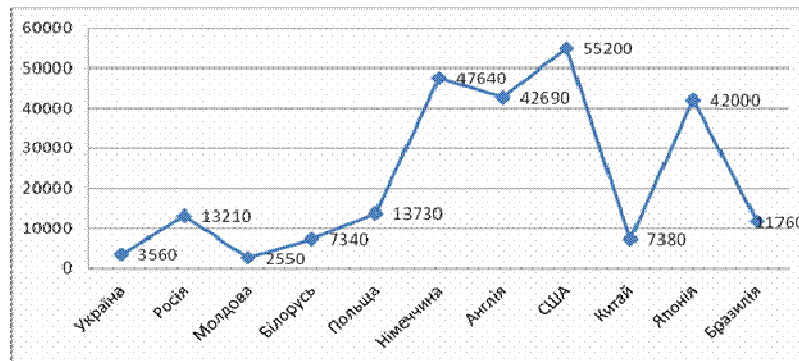

Рис. 4. Валовий національний дохід на душу населення у 2015 році, доларів на душу населення

Отже, можна з впевненістю сказати, що відбуваються поступові зрушення у покращенні середовища існування малого та середнього підприємництва. Процес глобалізації, децентралізації, реформування законодавчої бази – все це дає можливість підприємствам рухатись у бік свого стабільного розвитку, але при цьому необхідно враховувати і наявні перепони, що не дозволяють підприємництву стати більш конкурентоспроможним.

Проведений аналіз діяльності малих та середніх підприємств регіонів України показав [6], що у 2014 році відбулося зниження кількості МСП по всіх регіонах (рис. 5), лише у м. Києві відбулося збільшення кількості малого підприємництва у 2014 році, порівняно з 2013 роком на 592 одиниці.

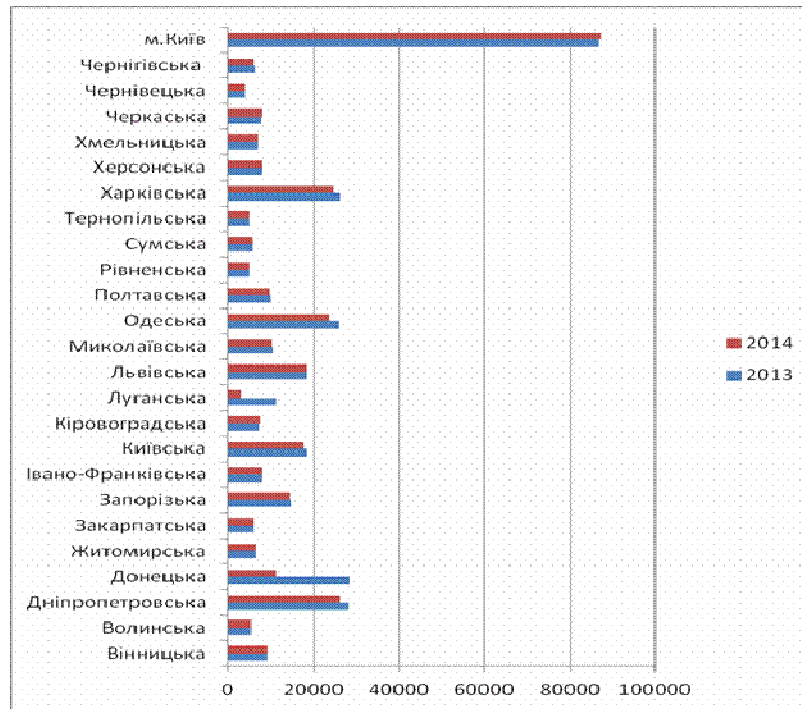

Рис.5. Кількість суб'єктів МСП в регіонах України, один

На жаль, мале та середнє підприємництво отримує збитки від здійснення своєї господарської діяльності. Відповідно, якщо середній бізнес отримував у 2013 році прибутки, то вже розпочинаючи з 2014 року – мале і середнє підприємництво стало збитковим (рис.6), при тому, що за обсягом виробленої продукції МСП не поступається великому бізнесу, а в деяких регіонах обсяг виробленої продукції та наданих послуг малим та середнім підприємництвом значно перевищує великий бізнес за даним показником (рис. 7).

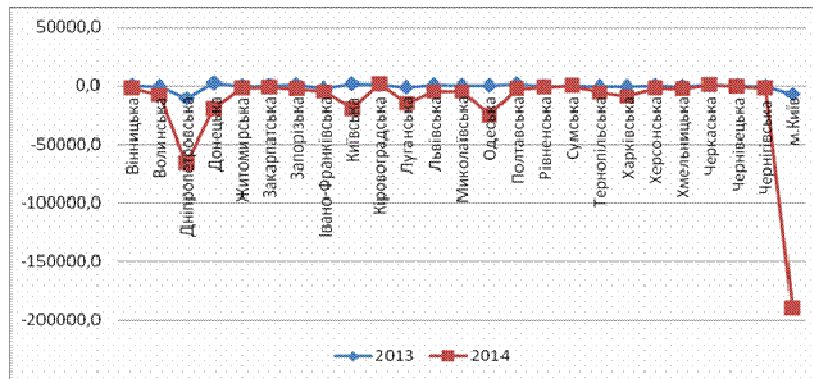

Рис.6. Фінансовий результат діяльності МСП, млн. грн.

Відповідно в кожному регіоні України відсоток кількості малого та середнього підприємництва становить майже 95-97%, вони забезпечують населення продукцією та послугами, створюють робочі місця, але через нестійку економічну та політичну ситуацію, вони несуть збитки від своєї діяльності та не мають можливості виплачувати найманим працівникам заробітну плату: у 2013 році заборгованість становила 953,6 млн. грн., то вже у 2014 році - 2366,9 млн. грн.

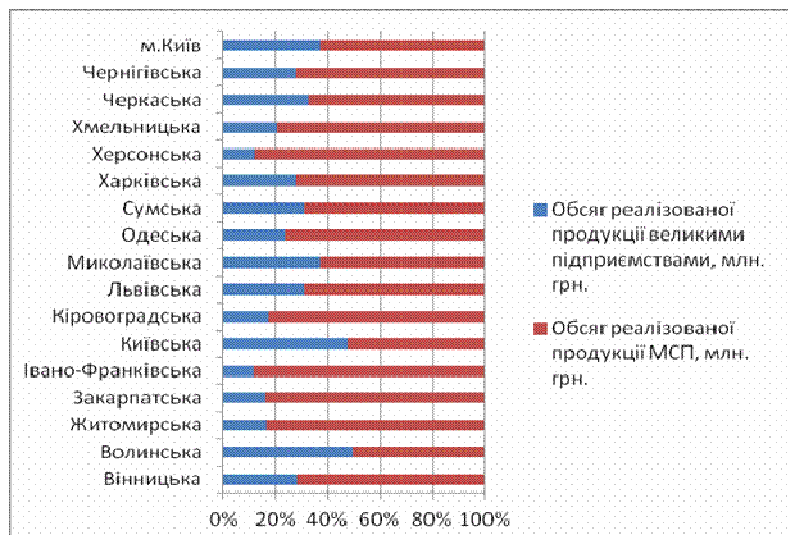

Рис. 7. Обсяг реалізованої продукції підприємствами у 2014 році, млн. грн.

Головними причинами, які заважають розвитку малого та середнього підприємництва є: політична, економічна, соціальна нестабільність; протиріччя у законодавстві; велике податкове навантаження на малий та середній бізнес; висока вартість мікрокредитів, отримання ліцензій, патентів тощо; фінансова нестабільність: різкі коливання курсу валют, інфляція; корупція, рекет; не виконуваність контрактних зобов'язань; відсутність кваліфікованої робочої сили; небажання підприємця йти на ризик тощо.

У кожній країні світу існують свої методи боротьби з даними негативними явищами, але найголовніше – це формування підприємницької свідомості людей ще з малого віку. В школах дітям розпочинають закладати основи знань з економіки, менеджменту, маркетингу, проводять у формі ігор тренінги для зниження рівня тривоги, усвідомлення природи ризику та внутрішньої мотивації для реалізації себе та своїх ідей не тільки на папері, але й у реальному житті, і як показує рекурсивний аналіз дана методика працює: більшість молодих креативних людей вже з коледжу розпочинають свою підприємницьку діяльність, генерують цікаві ідеї, створюють нові проекти через реалізацію старт-апів, які не потребують значних грошових вкладень, великої кількості персоналу, прив'язки до певного місця, а лише доступу до Інтернету та інших інформаційних ресурсів. Україна може і має використати увесь свій потенціал для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва в кожному регіоні, використовуючи надбання та досвід міжнародної спільноти.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що мале та середнє підприємництво сприяє досягненню балансу між регіональними інтересами та інтересами малого й середнього бізнесу і є інтегрованим до системи економічного розвитку регіонів. Мале й середнє підприємництво на рівні з великим підприємництвом забезпечує населення робочими місцями, створює додану вартість та валовий регіональний дохід, приносить прибуток своєму власнику, формує середній прошарок населення, наповнює бюджет країни та регіону, реалізує регіональні соціальні проекти та програми.

Доведено, що увага європейської спільноти приділена покращенню середовища існування малого та середнього підприємництва, полегшенню процедур відкриття та закриття власного бізнесу, а також створенню необхідної законодавчої, інституційної, фінансової, економічної та адміністративної бази для його подальшого розвитку. Отже, Україні також необхідно приділяти більшу увагу підтримці малого та середнього підприємництва, використовуючи американський та європейський досвід, але з урахуванням вітчизняної специфіки.

Література.

1. Господарський кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Small Business Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sba.gov/advocacy/firm-size-data>
3. Annual Report on European SME's 2014/2015 Annual Report on European SMEs 2014/2015 – A Partial and Fragile Recovery Final Report. – 2015. – 243 p.
4. Global Entrepreneurship Monitoring 2014 Executive Report / Siri Roland Xavier, Donna J. Kelley, Mike Herrington, Arne Vorderwülbecke. – Wayofaccess: <http://www.gemconsortium.org>.
5. World Bank. Doing Business 2015: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. DOI. – 2015.
6. Державне управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/

References.

1. Commercial code, (2003), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Small Business Administration, (2010), available at: <https://www.sba.gov/advocacy/firm-size-data>
3. Annual Report on European SME's 2014/2015 Annual Report on European SMEs 2014/2015 – A Partial and Fragile Recovery Final Report. – 2015. – 243 p.
4. Global Entrepreneurship Monitoring 2014 Executive Report / Siri Roland Xavier, Donna J. Kelley, Mike Herrington, Arne Vorderwülbecke, (2013), available at: <http://www.gemconsortium.org>.
5. World Bank. Doing Business 2015: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. DOI. – 2015.
6. State Department of statistic, (2015), available at: www.ukrstat.gov.ua/

Стаття надійшла до редакції 19.07.2015 р.